

УДК 378.147:51

БОРОЗЕНЕЦЬ Наталія Сергіївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри вищої математики

Сумського національного аграрного університету

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1023-4241>

e-mail: bnataliya3009@gmail.com

РОЛЬ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному світі швидкоплинність інформаційних та інноваційних процесів, соціально-економічних умов розвитку суспільства спонукають до змін у системі вищої освіти, зокрема при підготовці майбутніх фахівців аграрного профілю.

Зміни, які постійно відбуваються в агропромисловому виробництві України та світу, свідчать про необхідність своєчасного усвідомлення фахівцем-аграрієм недосконалості певних компонентів професійної підготовки, які були отримані під час навчання в ЗВО, і розуміння необхідності підвищувати їх рівень шляхом самоосвіти, а саме рефлексії самоосвітньої компетентності цих фахівців.

Отже, в сучасних умовах важливим завданням підготовки конкурентоспроможних фахівців аграрного профілю, здатних до професійної діяльності на рівні світових стандартів, є формування самоосвітньої компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічних досліджень показав велику зацікавленість питанням формування самоосвітньої компетентності у фахівців різних галузей.

Проблемі формування самоосвітньої компетентності у учнів шкіл та закладів професійно-технічної освіти присвячені роботи Н. Коваленко [5], С. Осипенка [7] та ін.; для майбутніх правоохоронців цю проблему досліджували О. Волуйко [2], Р. Перкатий. [8] та ін.; формування самоосвітньої компетентності у майбутніх економістів висвітлено у працях С. Бондар [1], С. Касіянц [4], Н. Самарук [11] та ін.; для майбутніх вчителів різних дисциплін це питання вирішували Н. Воропай [3], О. Підгірний [9], М. Ольховська [6], О. Федоренко [12], В. Цісарук [13] та ін. Проте, не дивлячись на численні наукові роботи, малодослідженою залишається проблема формування самоосвітньої компетентності у майбутніх фахівців аграрного профілю.

Мета статті. Спираючись на аналіз наукових досліджень з окресленої проблеми, розглянути науково-теоретичні аспекти структури самоосвітньої компетентності для подальшого комплексного розуміння удосконалення професійного зростання фахівців аграрного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток аграрної галузі економіки України є одним з пріоритетних напрямів державної політики і підготовка майбутніх фахівців аграрного профілю у ЗНО має відбуватися в рамках компетентнісного підходу на новій концептуальній основі, що передбачає вміння здобувати знання самостійно. У контексті професійної підготовки фахівців аграрного профілю виділяють інтегральну, загальні та спеціальні (професійні) компетентності [10, с. 6].

Необхідність формування у майбутніх фахівців аграрного профілю професійної компетентності обумовлена новими формами організації робочого процесу; новими економічними аспектами побудови аграрного виробництва; застосуванням законів і закономірностей менеджменту та маркетингу в управлінській діяльності керівників аграрних підприємств; вмінням користуватися та формувати інформаційне середовище для підвищення результатів праці, розв'язувати задачі оптимізації і приймати

ефективні рішення з питань використання машин і техніки в рослинництві, тваринництві, зберіганні, первинній обробці і транспортуванні сільськогосподарської продукції; встановлювати взаємодію з іншими суб'єктами економічної діяльності. З іншої сторони, якість освіти, яку отримують фахівці аграрного профілю, залежить від багатьох чинників, серед яких і здатність до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення. Отже, аналізуючи вищесказане, для здійснення ефективної професійної діяльності фахівців аграрного профілю актуальності набуває розвиток самоосвітньої компетентності.

Щоб охарактеризувати поняття «самоосвітня компетентність», розглянемо трактування поняття «самоосвіта». Спираючись на аналіз наукових досліджень та власний досвід, поняття «самоосвіта» будемо трактувати як здатність особистості здійснювати аналіз та об'єктивно оцінювати власну діяльність, яка передбачає щоденну роботу з інформацією, реагування на зміни в суспільстві та економіці, конкуренцію, громадську та суспільну думку і набуття знань, навичок та умінь необхідних для ефективного їх використання в подальшій професійній діяльності. Отже, самоосвіта для фахівців аграрного профілю є важливим елементом розвитку, оскільки аграрне виробництво і суміжні сфери постійно змінюються через нові технології, вимоги ринку та розвиток суспільства в цілому, і провідною формою вдосконалення його професійної компетентності.

У роботах науковців самоосвітня компетентність розглядається як якість особистості та її готовність і здатність до саморозвитку [11, с. 78]; готовність і здатність особистості до самостійного, систематичного, цілеспрямованого пізнання дійсності, освоєння соціального досвіду людства, самореалізації, саморозвитку [5, с. 7]; знання і розуміння особистістю принципів самоосвіти та здатність їх застосувати під час набуття компетентностей і, як результат, використання набутого досвіду для вирішення професійних завдань [12, с. 279]; як цілісний інтегративний

конструкт, що характеризує ставлення фахівців до професійної діяльності, передбачає готовність до безперервної самоосвіти упродовж життя, уміння організації та управління самоосвітою, а також застосування результатів самоосвітньої діяльності у професії [8, с. 186].

Розглядаючи самоосвітню компетентність у плані професійного розвитку фахівця аграрного профілю, можна охарактеризувати її як інтегровану соціально значущу якість особистості, що є поєднанням теоретичних та професійних знань, умінь та навичок в аграрній галузі, готовність та здатність до самоосвіти, професійного саморозвитку з метою неперервного вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок для гнучкого реагування на зміни в аграрному виробництві, економіки в цілому, суспільстві, та підвищення конкурентоспроможності.

Також при підготовці майбутніх фахівців аграрного профілю необхідно враховувати, що самоосвітня компетентність є системоутворюючою для всіх дисциплін, які вивчаються в ЗВО, оскільки виступає метою і способом позитивного розвитку особистості у процесі навчання та органічно інтегрує формування всіх інших компетентностей, і забезпечує змістову та технічну сторони професійного росту цих фахівців.

Ключовими аспектами формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю є: спроможність до самонавчання (розвиток навичок самостійного вивчення нових концепцій, технологій та методів аграрного виробництва); аналіз і оцінка інформації (навички критичного мислення, що дозволяють вірно аналізувати та оцінювати інформацію, яка знаходиться в літературі, наукових статтях, відео тощо); розвиток технічних навичок (оволодіння сучасними технологіями в аграрному виробництві, такими як автоматизовані системи, сільськогосподарські дрони, сучасні сільгоспмашини); співпраця та обмін досвідом (уміння взаємодіяти з іншими фахівцями, обмінюватися досвідом через участь у галузевих заходах, форумах тощо); уміння використовувати

он-лайн ресурси та програмне забезпечення (знання та вміння ефективно використовувати онлайн-ресурси, володіння аграрними програмами та програмними засобами для планування аграрного виробництва, моніторингу врожаю, аналізу ґрунтів тощо); підтримка кар'єрного розвитку (розвиток навичок управління кар'єрою, вивчення трендів на ринку сільгосппродукції і ринку праці та активну участь у курсах і тренінгах, спрямованих на підвищення кваліфікації).

Структуру самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю можна описати через наступні елементи: мотивація (здатність самостійно ставити перед собою цілі, визначати свій інтерес до професійної діяльності; здатність використовувати зовнішні стимули, такі як конкуренція, для досягнення цілей); організаційні навички (здатність створювати ефективні плани щодо професійної діяльності; уміння раціонально розподіляти час для досягнення власних цілей); аналітичні навички (здатність аналізувати і оцінювати інформацію, визначати ключові аспекти та робити обґрунтовані висновки; здатність вирішувати проблеми, стикаючись з труднощами в процесі професійної діяльності); комунікативні навички (здатність ефективно знаходити та використовувати різноманітні ресурси; здатність обмінюватися інформацією з іншими, запитувати та висловлювати власні думки); самооцінка та рефлексія (спроможність оцінювати свої досягнення, визначення власних успіхів і невдач; здатність аналізувати власний досвід, вивчати помилки та виправляти їх у майбутньому); технологічна грамотність (уміння використовувати сучасні технології, користуватися різноманітними інструментами та ресурсами); адаптивність (здатність адаптуватися до змін в сучасних умовах, встановлювати та коригувати власні цілі відповідно до змін у житті).

Отже, самоосвітня компетентність майбутніх фахівців аграрного профілю має містити наступні компоненти:

- мотиваційний (орієнтованість на результат, економічна мотивація, екологічна свідомість, суспільна відповідальність, гнучкість у вирішенні проблем);
- інформаційний (когнітивно-цифровий) (збір, аналіз та використання інформації для покращення своєї професійної діяльності);
- праксеологічний (планування та організація робочого процесу, робота з агротехнікою та використання агротехнологій, аналіз ризиків та стратегічне мислення, командна робота та взаємодія з партнерами і клієнтами, самостійність у прийнятті рішень);
- рефлексивно-прогностичний (аналіз досвіду, визначення професійних потреб, самовдосконалення, прогнозування і стратегічне планування, оцінка результативності, корекція стратегій та реагування на виклики).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряду. Таким чином, можна зробити висновок, що самоосвітня компетентність є обов'язковою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю. Щоб бути конкурентоспроможними, фахівці аграрного профілю повинні постійно поглиблювати знання щодо впровадження передових технологій, вміння та навички щодо роботи виробничих потужностей. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю є взаємообумовленим і взаємодоповнюючим процесом, реалізація якого потребує освітньої технології, орієнтованої на самоосвіту, саморозвиток і самореалізацію та відбуватися в контексті професійної підготовки у ЗВО протягом всього навчання.

Особливої уваги потребує подальше дослідження проблеми формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю через визначення педагогічних умов, які забезпечать ефективність і сталість цього процесу в навчально-інформаційному середовищі аграрних ЗВО.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Боднар С. Формування самоосвітньої компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі вивчення іноземної мови. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2. 2014. С. 103-108.
2. Волуйко О. Самоосвітня компетентність як психологічний чинник готовності до інноваційної діяльності курсантів-правоохоронців. *Габітус*. 46. 2023. С 123-128.
3. Воропай Н. Сутність поняття «самоосвітня компетентність» та рівні її сформованості у майбутніх учителів початкових класів. *Педагогічні науки. Видавництво ХДУ*. 58. Ч. 1. 2011. С. 216-221.
4. Касіянець С. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 20 с.
5. Коваленко Н. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2009. 20 с.
6. Ольховська М. Специфіка формування самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів-педагогів. *Наукові праці*. Том 173. 161. 2013. С. 84-88.
7. Осипенко С. Зміст та структура самоосвітньої компетентності учнів закладів професійно-технічної освіти. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 5. 2018. С. 18-22.
8. Перкатий Р. Сутність, зміст та структура самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів національної поліції. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 4. 2016. С. 183-193.
9. Підгірний О. Зміст і структура самоосвітньої компетентності вчителя фізичної культури. *Інноваційна педагогіка*. 23. Т. 2. 2020. С. 8-85.

10. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 208 «Агроінженерія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України №965 від 10.07.2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/07/12/208-agroinzheneriya-magistr.pdf>
11. Самарук Н. Структура та педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. *Молодь і ринок*. 9 (176). 2019. С. 75-81.
12. Федоренко О. Сутність і структура самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя технологій. *Вісник Харківської державної академії культури*. 43. 2014. С. 276-281.
13. Цісарук В., Цісарук І. Самоосвітня компетентність майбутнього вчителя трудового навчання та технологій. *Молодь і ринок*. 7 (162). 2018. С 32-36

REFERENCES

1. Bodnar, S. (2014) *Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti studentiv ekonomichnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia inozemnoi movy*. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogika* [Formation of self-educational competence of students of economic specialties in the process of learning a foreign language].
2. Voluiko, O. (2023) *Samoosvitnia kompetentnist yak psykholohichniy chynnyk hotovnosti do innovatsiinoi diialnosti kursantiv-pravookhorontsiv*. *Habitus*. [Self-educational competence as a psychological factor of readiness for innovative activities of law enforcement cadets].
3. Voropai, N. (2011) *Sutnist poniattia «samoosvitnia kompetentnist» ta rivni yii sformovanosti u maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv*. *Pedagogichni nauky. Vydavnytstvo KhDU*. [The essence of the concept of "self-educational competence" and the level of its formation in future primary school teachers].

4. Kasiiants, S. (2017) *Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv u protsesi profesiinoi pidhotovky*. [Formation of self-educational competence of future economists in the process of professional training]. Kyiv.
5. Kovalenko, N. (2009) *Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly silskoi mistsevosti*. [Formation of self-educational competence of primary school students in rural areas]. Kyiv.
6. Olkhovska, M. (2013) *Spetsyfika formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-pedahohiv. Naukovi pratsi*. [The specifics of the formation of self-educational competence of future engineers-pedagogues].
7. Osypenko, S. (2018) *Zmist ta struktura samoosvitnoi kompetentnosti uchniv zakladiv profesiino-tekhnichnoi osvity. ScienceRise. Pedagogical Education*. [The content and structure of self-educational competence of students of vocational and technical education institutions].
8. Perkatyi, R. (2016) *Sutnist, zmist ta struktura samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv natsionalnoi politsii. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seria: Pedahohichni nauky*. [The essence, content and structure of self-educational competence of future officers of the national police].
9. Pidhirnyi, O. (2020) *Zmist i struktura samoosvitnoi kompetentnosti vchytelia fizychnoi kultury. Innovatsiina pedahohika*. [The content and structure of self-educational competence of a physical education teacher.].
10. *Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 208 «Ahroinzheneriia» dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy №965 vid 10.07.2019 r.* [On the approval of the standard of higher education in specialty 208 «Agroengineering» for the second (master's) level of higher education]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/07/12/208-agroinzheneriya-magistr.pdf>

11. Samaruk, N. (2019) *Struktura ta pedahohichni umovy formuvanian samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv. Molod i rynok*. [The structure and pedagogical conditions of the self-educational competence formation of future specialists].
12. Fedorenko, O. (2014) *Sutnist i struktura samoosvitnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia tekhnolohii. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*. [The essence and structure of the self-educational competence of the future technology teacher].
13. Tsisaruk, V., Tsisaruk, I. (2018) *Samoosvitnia kompetentnist maibutnoho vchytelia trudovoho navchannia ta tekhnolohii. Molod i rynok*. [Self-educational competence of the future teacher of labor training and technologies].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БОРОЗЕНЕЦЬ Наталія Сергіївна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри вищої математики, Сумський національний аграрний університет

Наукові інтереси: професійна підготовка фахівців аграрного профілю.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BOROZENETS Nataliia Serhiyivna - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Higher Mathematics, Sumy National Agrarian University.

Scientific interests: professional training of specialists in the agrarian profile.

РОЛЬ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю - формуванню самоосвітньої компетентності. Метою статті є розгляд науково-теоретичних аспектів структури самоосвітньої компетентності. Продемонстровано, що необхідність формування у фахівців аграрного профілю самоосвітньої компетентності обумовлена новими методами та підходами, що застосовуються сьогодні в аграрному виробництві. Скориговано поняття «самоосвіта» та визначено поняття «самоосвітня компетентність» для майбутніх фахівців аграрного профілю. Наведені ключові аспекти формування самоосвітньої компетентності, описано її структуру, визначено компоненти, які має містити самоосвітня компетентність майбутніх фахівців аграрного профілю.

Ключові слова: самоосвітня компетентність; самоосвіта; майбутні фахівці аграрного профілю; ЗВО; професійна діяльність.

THE ROLE OF SELF-EDUCATION COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS IN THE AGRICULTURAL PROFILE

The article deals with one of the urgent problems of professional training of future specialists in the agrarian profile - the formation of self-educational competence.

The purpose of the article is to investigate the scientific and theoretical aspects of the structure of the self-educational competence of future specialists in the agrarian profile.

It is shown that the need for the formation of self-educational competence among future specialists in the agrarian profile is determined by new methods and approaches that are used today in agricultural production. The concept of "self-education" for future specialists in the agricultural profile is designed in such a way as to include the ability of an individual to analyze and objectively evaluate his own activity, which involves daily work with information, responding to changes in society and the economy, competition, public opinion and the acquisition of knowledge, skills and skills necessary for their effective use in further professional activities. Based on the analysis of different approaches to the definition of the concept of "self-educational competence" in the context of our research, this term is considered as an integrated socially significant quality of the individual, which combines theoretical and professional knowledge, skills and abilities in agriculture, readiness and ability for self-education, professional self-development for constant improvement of theoretical knowledge and practical skills, to respond flexibly to changes in agricultural production, economy in general, society, to increase competitiveness.

The key aspects of the formation of self-educational competence are outlined (the ability to self-study, analyze and evaluate information, develop technical skills, cooperate and share experiences, the ability to use online resources

and software, career development support). The structure of self-educational competence of future agrarian professionals is described through the following elements: motivation, organizational skills, analytical skills, communication skills, self-assessment and reflection, technological literacy. The components that should be included in the self-educational competence of future specialists in the agrarian profile are defined: motivational, informational (cognitive-digital), praxeological, reflexive-prognostic.

A conclusion was made about the necessity of forming the self-educational competence of future agricultural specialists during their studies at higher educational institutions.

Keywords: self-education competence; self-education; future agricultural specialists; agricultural universities; professional activity.